

SAMA TEHTÄVÄ – ERI TAUSTA

Eettisen koulutuksen mahdollisuudet kansainvälisiin tehtäviin valmistautuvien kadetti- ja reservinupseerien koulutuksessa

Janne Aalto

Kirjoittaja on Maanpuolustuskorkeakoulun sotilaspastori ja etiikan opettaja ja osallistuu Maanpuolustuskorkeakoulun Sotatieteiden tohtoriohjelmaan

Artikkeli perustuu kirjoittajan Pariisissa 16.6.2011 ISME:n seminaarissa (International Society of Military Ethics) pitämään esitelmään.

TIIVISTELMÄ

Varusmiespalvelus muodostaa asevelvollisuusarmeijan upseeristolle yhtenäisen kokemuspohjan. Kriisinhallintatehtävissä voi hyvinkin samankaltaisissa tehtävissä toimia sekä ammattiupseereita että reservinupseereita. Heidän arvomaailmansa sekä eettinen koulutuksensa ja kasvatuksensa saattavat poiketa toisistaan merkittävästikin. Tehtävien onnistumisen kannalta on kuitenkin välttämätöntä, että he ymmärtävät toistensa arvomaailmoja ja sopeutuvat niihin. Heidät on sosiaalistettava joukon osaksi myös arvojensa ja eettisten näkemystensä osalta, loukkaamatta kuitenkaan heidän identiteettiään. Sosiaalistamisen onnistumiseksi on ymmärrettävä toimintakyvyn ja sotiluuden käsitteitä ja niiden muutoksia. Varusmiespalveluksessa muodostuneeseen kokemuspohjaan sotiluudesta voidaan liittää molempien upseeriryhmien identiteettiä tukevia elementtejä. Näin voidaan tukea heidän yhteistä kokemustaan sotilaana olemisesta myös uusissa, ennalta-arvaamattomissa, tilanteissa.

JOHDANTO

Suomen Puolustusvoimat on asevelvollisuusarmeija. Vuosittain ikäluokkansa miehistä vajaa 80 % suorittaa varusmiespalveluksen. Tämä tarkoittaa noin 25 000 henkilöä. Lisäksi noin 300 naista suorittaa vuosittain naisten vapaaehtoisen asepalveluksen. (Pääesikunta 2011)

Varusmiespalvelus kestää kuudesta kuukaudesta kahteentoista. Riippuen tehtävästä, johon henkilö koulutetaan. Varusmiespalveluksen jälkeen henkilö voidaan, hänen sodanajan tehtävänsä niin vaatiessa, kutsua kertausharjoituksiin, jotka kestävät muutamista päivistä muutama viikkoihin.

Suomen puolustusvoimissa palvelee myös ammattiupseereita¹. Heillä ei ole oikoitietä onneen. Hekin ovat aloittaneet alokkaasta, palvelleet 12 kuukautta varusmiehenä ja valmistuneet sinä aikana reservin upseeriksi tai aliupseeriksi. Palveluksensa jälkeen reservin upseerit ylennetään vänrikeiksi. Vain varusmiespalveluksen ja reser-

---

1 Tässä artikkelissa ammattiupseerilla tarkoitetaan kadettikoulusta valmistunutta upseeria.

viupseeri tai – aliupseerikoulutuksen suorittanut henkilö voi hakeutua Maanpuolustuskorkeakouluun opiskelemaan ammattiupseeriksi². (Laki Maanpuolustuskorkeakoulusta 30.12.2008/1121) Valitut opiskelevat ensin kolme vuotta sotatieteen kandidaateiksi ja työskentelevät sen jälkeen luutnanteiksi ylennettynä noin 4 vuotta ja palaavat sen jälkeen kahdeksi vuodeksi opiskelemaan sotatieteen maisteriksi. Maisteriksi valmistumisen jälkeen heidät ylennetään ylliluutnanteiksi ja sen jälkeen ura on parhailla auki vaikka kenraaliksi tai amiraaliksi saakka.

PERUSTANA YHTEINEN KOKEMUSPOHJA

Kriisitilanteessa ja myös kriisinhallintatehtävissä nämä kaksi upseeriryhmää toimivat rintarinnan. Millä edellytyksellä voimme ajatella, että heillä on sama etiikka toimisaan, kun taustat ovat näin merkittävästi erilaiset. Ajatellaanpa vaikka kahta nuorta luutnanttia, joista toinen on ammattiupseeri ja toinen reservin upseeri. Molemmat ovat suurella todennäköisyydellä käyneet yhdeksänvuotisen peruskoulun ja kolmi-vuotisen lukion³ ja saaneet suurin piirtein samanlaisen koulusivistyksen. Lukion jälkeen he ovat menneet varusmiespalvelukseen, olleet alokkaita ja peruskoulutettavia sekä tulleet peruskoulutuksen jälkeen valituksi johtajakoulutukseen ja saaneet reservin upseerin koulutuksen ja toimineet viimeiset kolme kuukautta varusmiespalveluksesta uusien alokkaiden kouluttajina ammattiupseerien valvonnassa.

Vaikka yhteiskunnan tarjoama koulusivistys ei enää takaakaan yhteistä arvopohjaa, se takaa kuitenkin näille kahdelle henkilöstöryhmälle yhteisen kokemuspohjan. (Launonen 2000) Myös varusmiespalvelus luo yhteistä kokemusmaailmaa ja siellä annettava johtajakoulutus myös yhteistä arvopohjaa. (Kangas 1999) Voimme siis olettaa, että jonkinlainen yhteinen kokemusmaailma ja tietoisuus puolustusvoimien ja nuorten miesten arvomaailmasta on olemassa, kun heidän tiensä eriytyvät. Tuo tietoisuus on hyvin merkittävä tekijä myöhemmässä vaiheessa, kun heitä uudemman kerran tarkastellaan sotilaina. Vastaavaa kokemusta ei synny niissä asevoimissa, jotka eivät perustu yleiseen asevelvollisuuteen.

Toinen tarkastelumme kohteena olevista nuorista miehistä on päättänyt opiskella ammattiupseeriksi. Hän pääsee Maanpuolustuskorkeakouluun, jonka pääsykokeet epäsuorasti myös valikoivat samantyyppisillä arvoilla varustettuja henkilöitä opiskelemaan. (Salonen 2010) Hän suorittaa sotilasammattillisia ja sotatieteellisiä opintoja,

---

2 Maanpuolustuskorkeakouluun voi hakeutua opiskelemaan, mikäli on saanut reservinupseerin koulutuksen ennen opintojen aloittamista. Aliupseerikoulutuksen saanut henkilö voi saavuttaa opinto-oikeuden suorittamalla joukkueenjohtajakurssin ennen opintojen aloittamista (Maanpuolustuskorkeakoulun opinto-opas 2011).

3 Kurssimuotoinen lukio antaa mahdollisuuden suorittaa opinnot 2-4 vuodessa (http://www.minedu.fi/OPM/Koulutus/yleissivistavae_koulutus/lukiokoulutus/). Maanpuolustuskorkeakouluun voi hakeutua opiskelemaan myös muun keskiasteen tutkinnon kuin ylioppilastutkinnon suorittanut. (Maanpuolustuskorkeakoulun valintaopas 2011)

jotka molemmat sisältävät myös upseerin arvomaailmaa ja etiikkaa käsitteleviä opintojaksoja⁴. Opinnoissa hänelle ei suoraan anneta noudatettavia arvoja tai toimintamalleja, vaan heille tuodaan pohdittavaksi erilaisia eettisiä teorioita ja niiden käytännön sovelluksia luentojen ja harjoitusten kautta. Myös arvot tulevat pohdintaan tätä kautta. Virallisten opintojen lisäksi upseeriyhteisö sitouttaa häntä. Hänestä muokataan upseeria, jolle tärkeitä arvoja⁵ pitäisi olla esim. lojaalisuus, suvaitsevaisuus ja täsmällisyys. (Kadettin opas 2010 -2011)

Toinen valitsee varusmiespalveluksen jälkeen toisin. Hän päätyy opiskelemaan esimerkiksi opettajaksi.

Todellakin – monet miespuoliset suomalaiset opettajat ovat reservin upseereita. Heitä löytyy myös paljon insinöörien, lääkärien, juristien ja kaupallisen koulutuksen saaneiden keskuudesta. Kun itse palvelin Afganistanissa vuonna 2010 palvelustoverinani olleista suomalaisista reservin upseereista lähes puolet oli opettajia.

Lisäksi näiden reservin upseerien taustalta löytyi juristin, yhteiskuntatieteilijän, lääkärin, ekonomin ja poliisin tutkintoja. Yksi reservin luutnantti oli koulutukseltaan puuseppä. Nuorimmat reservin vänrikit vasta etsivät opiskelupaikkaansa. (Reservin upseereista kansainvälisissä tehtävissä esim. Porvali 2010)

Oli nuoren reservin upseerin opintovalinta mikä hyvänsä, hänelle opetetaan hänen oman ammattialansa arvoja ja etiikkaa. Mikäli hän opintojensa tai töidensä ohella käy kertausharjoituksissa, ei hänelle siellä suoranaisesti opeteta etiikkaa vaan tiivis koulutus keskittyy hänen kriisiajan tehtäviinsä. Toki arvojen siirtämistä ja omaksumista tapahtuu tuolloinkin.

Palveltuaan muutaman vuoden luutnanttina päättää ammattiupseeri hakeutua kansainvälisiin tehtäviin ja hän saa määräyksen lähteä palvelemaan Afganistaniin. Koska reservin upseereilla on myös mahdollisuus päästä tiettyihin tehtäviin, on myös reservissä luutnantiksi ylennetyn nuoren opettajan kiinnostus herännyt ja myös hän hakee kansainvälisiin tehtäviin ja tulee niin ikään määrätyksi Afganistaniin.

Periaatteessa nämä kaksi voivat olla melko samanlaisissa tehtävissä, vaikka kou-

---

4 Etiikkaa ja arvoja käsittelevät opintojaksot toteutetaan Johtamisen - ja sotilaspedagogiikan laitoksella. Näitä ovat mm. Johtamisen perusteet 1 & 2, Johtaminen sodan ajan toimintaympäristössä, Sotilaspedagogiikan perusteet, Kouluttajana kehittyminen sekä Toimintakyky ja sen kehittäminen. Lisäksi opiskelijan on mahdollisuus valita syventäviä opintoja, jotka sisältävät etiikan osa-alueita sekä tehdä opinnäytetyönsä etiikkaa käsittelevästä aiheesta. (Maanpuolustuskorkeakoulun opinto-opas 2010)

5 Puolustushallinnolla ja eri joukko-osastoilla on käytössään toisistaan poikkeavia arvoluetteleita, joiden virallisuuden aste vaihtelee. Puolustushallinnon arvot ovat: turvallisuus, luotettavuus, uskottavuus ja isänmaallisuus (HEPO 2025 2007). Kadettikunta mainitsee upseerin hyveiksi kadettilupaukseen sisältyvät uskollisuuden, miehuuden, kunnian ja toveruuden (Liikola 2008), joiden arvojen sisäistämiseen myös kadettikasvatus osaltaan tähtää. Vaihtoehtoisten arvojen luettelon löytää esimerkiksi esiupeerikurssille 60 tehdystä muistiosta, jonka tarkoituksena oli herättää keskustelua. Muistiosta mainitaan upseerin arvoiksi kunnia, hyväntahtoisuus, epäitsekkyys, vastuun kantaminen, lojaalisuus ja johtajuus (Raunu 2008)

lutustausta on täysin erilainen. Täytyy muistaa, että ylempiin tehtäviin pääsee vain ammattiupseereita, mutta luutnanttitasolla voi taisteluasun sisällä olla reserviläinen tai ammattiupseeri. Miten voimme ajatella heidän eettisen koodistonsa olevan sama ja miten voimme ajatella voivamme kouluttaa heitä niin, että heidän toimintamallinsa olisivat samat myös moraalisia valintoja vaativissa tilanteissa.

SOTILUUS JA TOIMINTAKYKY

Etsin ratkaisua sotilaspedagogiikasta ja sen sisällä toimintakyvyn ja sotiluuden käsitteistä.

Toimintakyvyllä tarkoitan ihmisen fyysisen, psyykkisen, sosiaalisen ja eettisen komponentin muodostamaa jakautumatonta kokonaisuutta. (Toiskallio 2009) Vaikka toimintakyvyn käsite liittyy vahvasti yksilöön, se ei kuitenkaan ole sisäsyntyistä ja yksilöllisesti muodostuvaa, vaan se liittyy vahvasti kasvatukseen. Ja kasvatuksessa on aina kyse yhteisön ja yksilön suhteesta. (Toiskallio 2009) Tuon suhteen vaikutuksesta syntyy yksilön identiteetti, käsitys siitä kuka minä olen.

Toimintakyvyn käsitteen ydin tähtääkin kirjaimellisesti yksilön identiteettiin, tässä tapauksessa upseerien ja sotilaiden identiteettiin. Kysymys siis kuuluu: mitä on olla sotilas? Sotiluuteen liittyy perustavaa laatua oleva kysymys siitä, miten voi säilyttää identiteettinsä ja eettisyytensä joutuessaan käyttämään väkivaltaa ja tappamaan sellaisen demokraattisen valtion määräämänä, joka samalla haluaa pitää kiinni ihmisarvosta ja ihmisoikeuksista. (Väri 2007; Mäkinen 2011)

Sama sotiluuden kysymys koskettaa sekä ammattiupseereita että reservinupseereita, sillä he ovat pohjimmiltaan saman yleiseen asevelvollisuuteen perustuvan armeijan jäseniä. He ovat alun perin olleet molemmat kansalaissotilaita. (Mälkki 2011; Mäkinen 2011) Vaikka ammattisotilailla onkin erilainen identiteetti, johtuen heidän pitkästä ammatillisesta koulutuksestaan ja kasvatuksestaan, kuin reservinupseereilla, joutuvat he asemoimaan itsensä osaksi kansalaissotilaista koostuvaa armeijaa, sillä muuten he eivät saavuta alaistensa eivätkä vertaistensa luottamusta. (Mälkki 2011)

Kouluttaessamme upseereitamme haasteellisiin tehtäviin emme siis koulutakaan syvemmissä mielessä sotilaita vaan kansalaisia, yksilöitä ja ihmisiä. Meidän on operaatioon lähtiessämme paremminkin sosiaalistettava heitä kuin koulutettava⁶. Eettinen toimintakyky on sidoksissa yksilön identiteettiin, sillä eettisissä valinnoissamme me realisoidumme ja osoitamme keitä me olemme. (Toiskallio 2009) Näin ollen koko elämänmittaisen kasvun ja kasvatuksen suuntaan emme voi hetkellis-

---

6 Sosiaalistaminen tarkoittaa tässä ymmärryksen lisäämistä paikallisista kulttuureista ja toimintatavoista sekä niiden arvojen ja asenteiden esittämistä, joita sotilaiden halutaan tehtävässään tuovan esiin sekä noudattavan. Lisäksi sosiaalistamiseen liittyy tässä yhteydessä omien (sekä joukon) arvojen, toimintamallien ja asenteiden kriittinen pohtiminen.

lä koulutuksella vaikuttaa, mutta me voimme sopeuttaa sen yhteisön tavoille, joiden toimintaan he hetkellisesti sitoutuvat. Puhun hetkellisestä sitoutumisesta sekä ammatti- että reservinupseerien kohdalla, sillä tosiasiallisesti he molemmat luopuvat kriisinhallintatehtävään lähtiessään siitä yhteisöstä, jonka arvomaailmassa he arjessa ovat mukana. Tähän viittasin toteamalla, että myös ammattiupseerin tulee asemoida itsensä uudelleen.⁷ Tästä uudelleen asemoinnista huolimatta on kuitenkin todennäköistä, että molemmat ryhmät samaistuvat edelleen ennen kaikkea omiin vertaisiin- sa ja näiden arvoihin.⁸

Kouluttaessamme sotilaita kriisinhallintatehtäviin ja valmistaessamme heitä kohtaamaan ennalta arvaamattomia tilanteita uudenaikaisessa toimintaympäristössä ja kulttuurisissa kontekstissa olisi meidän kyettävä kouluttamaan heidät myös kohtaamaan ennalta arvaamaton itsessään. Siksi Mäkisen mukaan, jopa tärkeämpää kuin pyrkiä opettamaan toiminta-alueen tapoja, outoja käytäntöjä ja odottamattomia kulttuurisia tilanteita meidän olisi kyettävä tarjoamaan operaatioalueelle lähteville sotilaille mahdollisuus luoda kristallinkirkas näkemys siitä, keitä he ovat sotilaina, mikä on heidän identiteettinsä ja mistä heidän arvonsa nousevat. (Mäkinen 2011)

IDENTITEETTI JA ARVOT

Yksilön identiteetti on aina kytköksissä kansalliseen identiteettiin, johon vaikuttaa kansakunnan historia, yhteiskunnallinen rakenne, maantiede ja lukuisat muut seikat. Aivan samoin voidaan olettaa sotilaiden identiteettiin vaikuttavan asevoimien identiteetti. Sotilaan identiteetti taas vaikuttaa yksilön identiteettiin. (Mäkinen 2011) Ja tuon yksilön identiteettiin vaikuttavan sosiaalisen identiteetin varaan me tällä hetkellä laskemme eettisen toimintakyvyn pohjan, kun lähetämme sotilaitamme kriisinhallintatehtäviin. Kauanko voimme näin tehdä on epäselvää, sillä kuten Kangas toteaa, jokainen sukupolvi rakentaa oman identiteettinsä antaen oman tulokintansa entisten sukupolvien avainkokemuksille, tai sitten hylkää ne tarpeettomana (Kangas 2010). Kauanko vielä kantavat ajatukset Suomesta rauhanturvaamisen suurvaltana, Tuntemattomasta Sotilaasta parhaana sotilasjohtamisen oppikirjana tai myyttinen käsitys siitä, että ”Suomalainen sotilas tekee aina oikein”? Globalisoituvassa ja individualisoituvassa maailmassa yleistävien käsitysten varaan rakentaminen on suorastaan vaarallista (Vertlesen 2005; Bradley 2009). Myöskään käsitys viime sotiemme perinnöstä, johon puolustusvoimien identiteetti vahvasti nojaa, ei enää ole ristiriidaton. (Salasuo & Hoikkala 2011; Vesikansa 2010)

7 Samaa uudelleen asemointia upseerilta vaaditaan rauhanajan tehtävissään, kun hän toimii esim. toimistopäällikkönä alaisenaan joukko korkeasti koulutettuja siviileitä. Tätä uudelleen asemoinnin tarvetta ja sen toteuttamista ei upseerikoulutuksessa nähdäkseen tuoda kovinkaan paljon esiin.

8 Tätä ilmentää operaatioissa, hyvinkin tiiviistä yhteenkuuluvuudesta huolimatta, puhe ”ressuisista” ja ”kapiaisista”.

Puolustusvoimien identiteettiin tässä artikkelissa tarkemmin puuttumatta totean, että kysymys ei ole vähäpätöinen, sillä tuon identiteetin päälle laskemme arvot, joita haluamme sotilaidemme noudattavan. Nuo arvot ovat eri asia kuin ohjeiden, määräysten ja lakien tinkimätön noudattaminen. (Upseerien arvoista esim. Limnell 2008) Ammattiupseerien ja reservinupseerien arvot poikkeavat toisistaan, mutta niiden arvojen osittaisesta jännitteestä on syntynyt Mälkin mukaan omalaatuinen mutta tehokas kombinaatio. (Mälkki 2010) Molemmat joutuvat huomioimaan toiminnassaan toistensa arvot ja eettiset käsitykset. Tällöin päästään tavoitteeseen, joka on eettinen toimintakyky. Sillä toiminta on eri asia kuin ulkoa ohjattu tai määrätty käyttäytyminen. Se on vastuunottoa itsestä sekä omasta suhteestaan toisiin ja koko maailmaan. (Toiskallio 2009)

Mitä toisten käsitysten huomioiminen sitten on? Reservin upseerit kohtaavat ammattiupseerien arvomaailmaan kuuluvat käsitykset upseerien velvollisuuksista ja joutuvat ottamaan nämä huomioon (Pipping 1978) voidakseen toimia yhteistyössä näiden kanssa. Vastaavasti ammattiupseereihin tulee huomioida siviilimaailmasta tulevien reservin kollegoidensa arvot ja asenteet. On huomattava, että samalla nämä asenteet ja arvot edustavat sen yhteiskunnan arvoja ja asenteita, joka on molemmat ryhmät tehtävään lähettänyt. Ne ovat niitä perusarvoja, joita ammattiupseerit eivät voi sivuuttaa tai väittää niiden olevan toissijaisia omiin arvoihinsa verrattuna. Suomen puolustusvoimat on kiinteä osa yhteiskuntaa ja yhteiskunnan arvojen on näytävä myös puolustusvoimien toiminnassa (Puheloinen 2009). Noiden arvojen jalostaminen käytännön toiminnassa tapahtuviksi eettisiksi valinnoiksi on tapahduttava sotilaskoulutuksen aikana. (Ficarrotta 2008)

JOHTOPÄÄTÖKSIÄ

Päätelmäni siis on, että lähettäessämme sotilaitamme kriisinhallintatehtäviin tai muihin kriisitalanteisiin me emme lyhyessä ajassa voi kouluttaa heitä toimimaan eettisesti. Eikä meidän nyt vallitsevassa järjestelmässä tarvitsekaan. Ja on aina muistettava, että korkeiden eettisten standardien omaksumisen ja eettisesti käyttäytymisen välillä ei ole yhteyttä. (Olsthoorn 2011) Koulutuksen on tähdättävä toimintaan, ei vain joidenkin periaatteiden oppimiseen (Toiskallio 2004). Toki tehtäviin lähetettävälle on opetettava voimankäyttösäädökset, vallitsevat sopimukset jne., mutta etiikasta tai eettisyydestä ei tuolloin ole kyse. Kuten Toiskallio toteaa, eettisyyden ydin ei toteudu pelkällä sääntöjen noudattamisella, vaan toimijan oman vastuullisen sitoutumisen kautta. (Toiskallio 2011)

Meidän onkin lähinnä sosiaalistettava kansainvälisiin tehtäviin lähtevät, omat eettiset näkemyksensä omaavat upseerimme toimimaan erilaisten arvojen viidakossa. Upseerit, sekä reserviläiset että ammattiupseerit, tuovat omat arvonsa ja eettiset näkemyksensä mukanaan tehtävään ja puolustusvoimien tehtävänä on valvoa, että nuo

arvot sopivat sen arvojen kehän sisäpuolelle, jota suomalainen yhteiskunta puolustusvoimien toiminnalta odottaa niin rauhan aikana kuin myös kriisitilanteissa..

Toimiakseen näin yksinkertaisesti järjestelmä kuitenkin vaatii eettistä opetusta ja kasvatusta yhteiskunnan kaikilla tasoilla. Kasvatus luonnollisesti alkaa kotoa ja jatkuu koko elämän ajan eri tahoilla niin koulussa kuin myös eri ammattialoilla työelämässä.

Puolustusvoimien tehtävä on antaa jokaiselle varusmiehelle perusteet niistä arvoista ja toimintamalleista, joita se suomalaisen sotilaan odottaa kunnioittavan ja noudattavan. Enempää ei juuri kuuden kuukauden aikana voi eikä kannata yrittää tehdä. (Kasher 2008) Johtajaksi koulutettaville on myös opetettava ne velvollisuudet, joita heillä on johtajana, sillä heidän esimerkillään on erittäin suuri merkitys siinä, millaisen toimintamallin ja arvomaailman joukko omaksuu. (esim. Couch 2010)

Ammattiupseereita koulutettaessa on kadeteille sen sijaan annettava riittävän laajat perusteet etiikasta, jotta heillä on pohja, jolle rakentaa upseerin identiteettiään ja sen kautta kyky tehdä tehtävässään vaikeita mutta myös samalla viisaita päätöksiä. Heidän on myös oltava valmiit näkemään omat arvonsa ja eettiset johtopäätöksensä suhteessa kansalaissotilaiden arvoihin ja eettisiin johtopäätöksiin sekä kyettävä asemoimaan itsensä oikein yhteiskunnan arvojen, kansalaissotilaiden arvojen ja omien upseerin arvojensa paineessa. Heidän erityinen vastuunsa on juuri sotilaan arvojen ja etiikan tuomisessa käytännön toimintaympäristöön.

Kirjallisuus

- Bradley, Peter J (2009) *Why People Make the Wrong Choices - The Psychology of Ethical Failure*. In: van Baarda, Th. A and Verweij, D.E.M (eds.) *The Moral Dimension of Asymmetrical Warfare*. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers.
- Dick, Couch (2010) *A Tactical Ethic*. Annapolis: Naval Institute Press.
- Ficarrotta, Carl J (2004) *A Higher Moral Standard for the Military*. In: *Ethics and the Military Profession* (eds.) Lucas, George R and Rubel, Rick W. Pearson Education: Boston.
- Kadetin opas 2010–2011 (2010) Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu.
- Kangas, Seppo (1999) *Rauhanturvaajaseurakunta puolustusvoimien vuosina 1918–1998 tekemän kirkollisen työn konstruktiona*, Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu.
- Kangas, Seppo (2011) *Historiatietous ja sukupolvimurros teoksessa Nuoret, arvot ja maanpuolustus*, Juha Tuominen (toim.). Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu
- Laki Maanpuolustuskorkeakoulusta 30.12.2008/1121
- Launonen, Leevi (2000) *Eettinen kasvatuserittely suomalaisen koulun pedagogisissa teksteissä 1860-luvulta 1990-luvulle*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Liikola, Juha-Pekka (2008) *Esipuhe teoksessa: Upseerina 100-vuotiaassa Suomessa*, Torsti Sfrén (toim.). Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu.
- Limnell, Jarno (2008) *Upseerina 100-vuotiaassa Suomessa*. Teoksessa: *Upseerina 100-vuotiaassa Suomessa*, Torsti Sirén (toim.). Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu.
- Maanpuolustuskorkeakoulun valintaopas 2011. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu.
- Mäkinen, Juha (2011) *Military Pedagogical Comments on the Expeditionary Mindset - A Finnish In-*

- terpretation. In: Furst Henrik, Kummel Gerhard (eds.): *Core Values and the Expeditionary Mindset: Armed Forces in Metamorphosis*. Baden-Baden: Nomos.
- Mälkki, Juha (2010) *Sotataitoa ihmisten johtajille*. Helsinki: Suomen Mies.
- Mälkki, Juha (2008) *Herrat, jätkät ja sotataito. Kansalaissoitilas - ja ammattisotilasarmeijan rakentuminen 1920- ja 1930-luvulla ”talvisodan ihmeeksi”*. SKS: Helsinki.
- Olsthoorn, Peter (2011) *Military Ethics and virtues - An interdisciplinary approach for the 21st century*. London: Routledge.
- Pipping, Knut (1978) *Komppania pienoisysteiskuntana*. Helsinki: Otava.
- Porvali, Mikko (2010) *Reservin Upseeri Kansainvälisessä toimintaympäristössä*. Teoksessa: *Minne Kuljet Suomalainen Sotilasjohtaja*, Torsti Sirén (toim.). Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu.
- Puolustusvoimien Vuosikertomus 2010. Pääesikunta: Helsinki.
- Salo, Mikael (2008) *The Chosen One - Characteristics of small group leader*. Helsinki: National Defence University.
- Salasuo, Mikko & Hoikkala Tommi (2011) *Neljännän polven totuus?*. Teoksessa: *Nuoret, arvot ja maanpuolustus*, Juha Tuominen (toim.). Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu.
- Salonen, Joakim (2010) *Valinnasta työelämään*. Teoksessa: *Orientaatiot, toimintakyky ja sitoutuminen: Valinnoista ja mitaamisesta sotilaskoulutuksessa*, Antti-Tuomas Pulkka (toim.), Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu.
- Toiskallio, Jarmo (2004) *Action Competence Approach to the Transforming Soldiership*. In: Toiskallio, Jarmo (ed.) *Identity, Ethics and Soldiership*. Helsinki: National Defence College.
- Toiskallio, Jarmo (2009) *Toimintakyky sotilaspedagogiikkaan käsitteenä*, teoksessa: *Jarmo Toiskallio ja Juha Mäkinen, Sotiluuden ja Toimintakyvyn teoriaa ja käytäntöä* Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu.
- Toiskallio, Jarmo (2011) *Ihmisen turvallisuudesta*. Teoksessa: *Nuoret, arvot ja maanpuolustus*, Juha Tuominen (toim.). Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu.
- Vesikansa, Jarkko (2011) *Talvisota meissä - Maanpuolustuseetoksen tulevaisuus*. Teoksessa: *Nuoret, arvot ja maanpuolustus*, Juha Tuominen (toim.). Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu.
- Vetlesen, Arne Johan (2005) *Evil and Human agency*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Värri, Veli-Matti (2007) *Some Problems of Ethics in Military Education. The question of ethics in military space*. In: Toiskallio, Jarmo (ed.) *Ethical Education in the Military*. Helsinki: National defence University.

Painamattomat lähteet

- Lukio-opetuksen järjestelyt. Viitattu 15.8.2011. http://www.minedu.fi/OPM/Koulutus/yleissivistavae_koulutus/lukiokoulutus/.
- Kasher, Asa (2008) *Military Ethics Between Code and Conduct*, Paper presented in IAMP 2008 Helsinki. Artikkelin kirjoittajan hallussa.
- Puheloinen, Ari (2009) *Luento ylemmän päällystön kurssille*. Luentomuistiinpanot artikkelin kirjoittajan hallussa.
- Puolustusvoimien henkilöstöpoliittinen strategia 2025 (2007) Paperikopio artikkelin kirjoittajan hallussa.
- Raunu, Mika (2008) *EUK 60 Upseeriperinteistä*, Muistio Esiupseerikurssille 60. Artikkelin kirjoittajan hallussa.